

BADATEL V KRAJINĚ

Záměr:

Krajinu vnímáme jako část souše. Je určena společným vývojem využití a obdělávání člověkem. Je tvořena živou a neživou přírodou. Části krajiny jsou vzájemně propojeny a ovlivňují se.

Anotace:

Tento výukový program vznikl jako součást projektu Venkovská krajina pod drobnohledem a zpracovává jedno z vybraných pěti témat ke krajině jižního Plzeňska. Program se věnuje krajině domova, jejímu zkoumání a popisu. Program je využitelný samostatně nebo jako druhé z pěti témat zpracovaných ve výše zmíněném projektu. Je připraven v délce čtyř vyučovacích hodin, jedna by měla proběhnout venku, v okolí školy. Hodiny je možné uskutečnit odděleně. S mírnými úpravami je program využitelný i na jiných místech v české krajině. Je určen pro speciální školy. Program využívá principů místně zakotveného učení a problémového vyučování. Uvědomujeme si, že je složení žáků na speciálních školách velmi pestré, tím i jejich znalosti, schopnosti a dovednosti. Metodiku jsme vyzkoušeli se žáky se středně těžkým mentálním postižením, ve věku od 10 do 22 let. Je tedy na vyučujícím, aby nabídnutou metodiku a přílohy upravil podle vlastního uvážení.

Cíl:

- žák zkoumá krajinu v okolí své obce „badatelsky“ a všemi smysly
- žák prohloubí svůj vztah ke krajině
- žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny
- žák ví, že jsou krajiny na Zemi různé, popíše základní znaky okolí své obce
- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny s uvedením příkladu (př. plocha – les, koridor – řeka, matrice – pole)
- žák vlastními slovy vysvětlí pojem krajina

Cílová skupina:

- žáci speciální školy

Počet účastníků:

- do 20 žáků

Místo:

- škola a její okolí

Pomůcky:

1. aktivita

- dopis od Malého prince
- „vesmírný“ kámen
- hudební nahrávka, přehrávač
- fotografie různých krajin na Zemi
- fotografie různých krajin v České republice vč. jižního Plzeňska
- prázdné kartičky, jedna fotografie do každé lavice
- šňůra s kuličky nebo magnetická tabule s magnety
- kopie textu z knihy

2. aktivita

- pracovní list pro každého žáka, mapa 1:50 000 a letecký snímek v podobném výřezu
- bedýnky s přírodním materiálem (klacíky, kamínky, kaštiny, šišky jiné plody podle ročního období atp.) pro modelování (nejlépe do dvojic – podle počtu žáků i do trojic)

3. aktivita

- šátky do dvojice
- papírové pytlíky na talismany

4. aktivita

- velký papír pro odpověď, velká obálka (vyučující je kurýr)
- pastelka, aby se mohly děti podepisovat
- papír s definicí krajiny a obrázky
- text s definicemi krajiny
- dotazníky pro děti

Popis programu:

1. Psaní od Malého prince, krajina na Zemi je pestrá (ve škole)	celkem 45 minut
• Psaní z vesmíru	15 minut
• Co je to krajina?	15 minut
• Čím je charakteristická krajina našeho domova?	10 minut
• Závěrečné shrnutí	5 minut
2. Mozaika krajiny jižního Plzeňska(ve škole)	celkem 45 minut
• Čtení v mapách	25 minut
• Modelujeme krajinu	20 minut
3. Krajina v naší obci (venku)	celkem 45 minut
4. Odpověď pro Malého prince, shrnutí (ve škole)	celkem 45 minut
• Hledáme vysvětlení pojmu krajina	15 minut

• Psaní pro Malého prince	20 minut
• Jaké to bylo?	10 minut

Popis aktivit:

1. PSANÍ OD MALÉHO PRINCE, KRAJINA NA ZEMI JE PESTRÁ

1.1 Psaní z vesmíru

Dílčí cíl:

- žák je motivován pro další práci

Organizace:

- v kruhu nejlépe (lze i v lavicích – žáci si na ně mohou položit hlavu), v pozadí začne hrát tlumeně hudba

Pomůcky:

- psaní od Malého prince (viz soubor *psani_z_vesmíru.pdf* nebo soubor *psani_z_vesmíru_kratsi.pdf*), přehrávač, nahrávka (*zvuky.zip* – podkres), papír, fix

Obsah:

Žáci jsou v kruhu nebo v lavicích, zaujmou relaxační polohu a vyučující jim čte psaní od Malého prince (v přílohách je psaní sestavené z útržků textu přímo z knihy, pro využití ve speciální škole je připravena také zkrácená a zjednodušená verze). Žáci sedí v kruhu a povídají si o předešlém zážitku. Co nám princ říká? Na co se ptá? Vyučující pomáhá žákům formulovat zadání dnešního úkolu (např. popíšeme princi, jak vypadá krajina našeho domova), které zapisuje na velký papír.

Poznámka: S hudební nahrávkou nechť vyučující zachází podle zkušeností s žáky. Při čtení by mohla rušit, je tedy možné ji použít jen na začátek (před samotným čtením) nebo naopak, až čtení skončí.

1.2 Co je to krajina?

Dílčí cíl:

- žák ví, že jsou krajiny na Zemi různé

Organizace:

- komunitní kruh, kruh vestoje

Pomůcky:

- kámen, fotografie, papír se zadáním úkolu (z předchozí činnosti)

Obsah:

Komunitní kruh (zpracováno dle Jany Nováčkové)

Komunitní kruh je taková organizace části výuky, která napomáhá k rozvoji důvěry mezi členy skupiny a napomáhá diskuzi. Účastníci (včetně učitele) sedí v kruhu a společně diskutují na vybrané téma, reagují na vybranou otázku, vyjadřují se ke zvolenému tvrzení apod. Na začátku je na učiteli, aby formuloval téma diskuze a zahájil ji předáním

předmětu (měkký míček, kamínek ...) svému sousedovi, kterému tím předává slovo. Během celé diskuze platí, že mluví ten, který drží předmět v ruce. Komunitní kruh má celkem čtyři jednoduchá pravidla, se kterými je nezbytné se seznámit viz odkaz na článek na [www níže](http://www.zkola.cz/zkeda/rodiceaverejnost/vzdelavaniprodospelen/respektovat/clanky/default.aspx). Tuto techniku je vhodné používat pravidelně, opakování spíše přispívá k „otevření“ diskuze.

Cílem je rozvoj vztahů, vytváření soudržnosti, pocitu sounáležitosti, vytvoření bezpečného klimatu ve třídě.

Má čtyři pravidla: pravidlo naslouchání, právo nemluvit, pravidlo úcty, pravidlo diskretnosti a zachování soukromí.

Celý článek najdete na:

<http://www.zkola.cz/zkeda/rodiceaverejnost/vzdelavaniprodospelen/respektovat/clanky/default.aspx>

Povídejme si chvilku o tom, co je to krajina. Jako předmět v kruhu nám poslouží nějaký kámen (nejlépe sopečného původu, bude evokovat „vesmírný kámen“). Jaké máte nápady? (1. kruh) Co budeme muset udělat, abychom mohli Malému princovi odpovědět? (2. kruh) Vyučující rozloží fotografie různých krajin doprostřed kruhu. Která z nich je ta naše středoevropská? (již se nevyjadřují všichni, ale zájemce se přihlásí o slovo) Podle čeho jsi poznal středoevropskou krajinu?

Žáci se zvednou a pod vedením vyučujícího provedou několik cviků mozkové gymnastiky (orel z jógy a další) – začínáme pracovat.

Cvik orl najdete na: <http://www.jogaprodeti.cz/index.php/pozice/ostatni/orl>

Ukázky cvičení naleznete také na:

http://wiki.rvp.cz/index.php/Knihovna/Nápady_a_návody/Cvičení_pro_snadnější_učení

1.3 Čím je charakteristická krajina našeho domova?

Dílčí cíl:

- žák popíše základní znaky okolí své obce

Organizace:

- žáci sedí ve dvojicích v lavicích (aby bylo vždy jedno dítě umělo psát)

Pomůcky:

- fotografie dvou krajin (rozstříhané do několika kusů – jako puzzle), prázdné kartičky, fixy

Obsah:

Žáci se pokusí složit předložené fotografie. Mají za úkol na základě společné domluvy ve dvojici vybrat tu, která nejvíc odpovídá krajině jejich domova. Na kartičky píšou v podobě hesel (slov či slovních spojení), co na obrázku vidí.

V případě, že žáci nemohou pracovat ve dvojicích bez pomoci vyučujícího – například kvůli psaní, necháme žáky pouze složit obrázky. Poté zapisujeme na tabuli hesla (důvody, proč jim vybraná fotografie připomíná krajinu jejich domova), která zazní od dobrovolníků. Všechna shromážděná hesla budeme moci využít v následující aktivitě.

1.4 Závěrečné shrnutí

Vyučující tuto závěrečnou část přizpůsobí časovým možnostem. Důležité je navést žáky k poslední otázce – Jakým způsobem můžeme popsat krajinu? (Jaké jsou jazykové prostředky k popisu krajiny?)

Dílčí cíl:

- žák popíše základní znaky okolí své obce

Organizace:

- žáci zůstávají v lavicích

Pomůcky:

- tabule – papír, fix

Obsah:

Na závěr sepíše vyučující na viditelném místě (žáci říkají tipy ze svých kartiček), několik slov, která vypovídají o tom, čím je charakteristická krajina jejich domova.

V případě, že žáci na kartičky nezapisovali, vyučující rovnou využije hesel zapsaných na tabuli k závěrečnému shrnutí.

Otázka pro následující hodinu: Jakými slovy můžeme popisovat krajinu? Na co se v ní při popisu soustředíme?

2. MOZAIKA KRAJINY JIŽNÍHO PLZEŇSKA

Motivace:

- jsme badatelé – zeměpisci (viz text z Malého prince)

2.1 Čtení v mapách

Dílčí cíl:

- žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny

Organizace:

- žáci sedí v lavicích a pod vedením vyučujícího pracují s pracovním listem

Pomůcky:

- pracovní list pro každého žáka, mapa 1:50 000 a letecký snímek v podobném výřezu (připraví vyučující podle místa, ze kterého je škola)

Obsah:

Společná práce s leteckým snímkem, eventuálně fotografií krajiny, vyučující klade otázky a spolu s žáky hledá odpověď – ti ji zapisují (kroužkují, malují) do jednoduchého pracovního listu.

Na závěr vyučující zapíše na velký plakát výsledek (3 základní stavební prvky krajiny, 3 základní vlivy na její vzhled), ten představuje základ plakátu – odpovědi pro Malého prince.

2.2 Modelujeme krajinu

Dílčí cíl:

- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny s uvedením příkladu (př. plocha – les, koridor/linie – řeka, matrice/základ – pole)

Organizace:

- ve skupinách u pracovní plochy vytvořené z lavic, v pozadí můžou hrát tlumeně nahrávky s různými zvuky z krajiny

Pomůcky:

- bedýnka s pískem a přírodními materiály (klacíky, kamínky, kaštany, šišky atp.), kartičky s nápisy (vychází z aktivit 2.1)

Obsah:

Žáci modelují podle vlastní fantazie nějakou imaginární krajinu. Za pomoci vyučujícího na konci umísťují do krajiny pojmy na kartičkách (pojmy upraví vyučující podle znalostí žáků, cizí slova lze nahradit českými viz formulace dílčího cíle u této činnosti). Poté si projdou spolu s vyučujícím jako v galerii všechna díla.

Motivace: jak se chováme v galerii – procházíme klidně, díla zkoumáme především zrakem. Pokud mají žáci zájem, mohou se stát u svého díla průvodcem (zvolí jednoho ze skupiny, která dílo tvořila) a ostatním své dílo představit.

Závěrečné shrnutí a povídání (Jak se vám pracovalo? Jak můžeme popsat modelované krajiny atp.)

3. KRAJINA V NAŠÍ OBCI

Dílčí cíl:

- žáci vnímají krajinu všemi smysly

Organizace:

- procházka na nejbližší vyhlídku nebo příjemné místo, činnosti na místě

Pomůcky:

- šátky k zavázání očí v potřebném počtu, zrcátka, papírové pytlíky na talismany, krabička s ochutnávkou sezónního ovoce (podle sezóny čerstvé nebo sušené)

Obsah:

Vyučující se žáky vyjde ven na nejbližší vyhlídku. Na místě vnímají krajinu všemi smysly návrh možných aktivit viz níže.

- zrak – dívám se do krajiny
- sluch – poslouchám, co se v krajině ozývá
- hmat – hra ve dvojicích (Jeden ze dvojice zavře oči, druhý ho vede k nějakému objektu. Ten co nevidí, zkoumá objekt hmatem. Poté se oba, jeden stále se zavřenýma očima, vrátí na výchozí místo. Ten co neviděl, zkouší najít objekt, který zkoumal.)

- čich – čichám k různým věcem Je cítit roční období ve vzduchu? Jak je cítit podzim?
- chuť – co se dá v krajině sníst, ochutnávka sezónního ovoce

Žáci mohou obdržet na začátku papírový pytlík a dostanou za úkol do něj sebrat talisman (jen takový, který se tam vejde). Ve třídě jej umístíme do krabice vzpomínek nebo z něj uděláme balík pro Malého prince.

Pokud je vhodná vyhlídka: Povídání na vyhlídce – vyučující zmíní vertikální členění krajiny, popíše společně s dětmi krajinu za použití jejich kartiček a pojmů z pracovních listů.

Alternativa pro případ špatného počasí:

- zrak – výhled z okna a jeho komentář podle možností, práce s fotografiemi z 1. části, žáci mohou zkoušet popisovat strukturu krajiny na fotografiích pomocí pojmů z činnosti 2.2
- sluch – poslech nahrávek (*zvuky.zip* – v mp3 nebo wav), lze podle sluchu poznat, o jakou krajinu se jedná? Žáci vyberou příslušný obrázek krajiny. Vyučující pouští postupně nahrávky. Vždy po jedné nahrávce vyučující počká, nechá žáky vybrat fotografii, která podle nich zvuku odpovídá.
- hmat – vyučující bude mít pytlík s „předměty“ charakteristickými pro sezónní krajinu, žáci zkouší předměty poznávat hmatem
- čich – viz obsah pro venkovní variantu
- chuť – viz obsah pro venkovní variantu

4. ODPOVĚĎ PRO MALÉHO PRINCE

4.1 Hledáme vysvětlení pojmu krajina

Dílčí cíl:

- žák vlastními slovy definuje, co je to krajina

Organizace:

- komunitní kruh

Pomůcky:

- vesmírný kámen, obrázky (*obrazek_krajiny.pdf*) a fotografie krajiny

Obsah:

Žáci se na základě předešlých činností a fotografií snaží formulovat, co je to krajina (viz komunitní kruh v úvodní části). Následuje povídání s vyučujícím nad jedním velkým obrázkem krajiny (*obrazek_krajiny_spec.pdf*), přiřazování pojmů k prvkům v obrázku.

4.2 Psaní pro malého prince

Dílčí cíl:

- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny s uvedením příkladu (př. plocha – les, koridor – řeka, matrice – pole), žák vlastními slovy vysvětlí pojem krajina

Organizace:

- žáci stojí okolo pracovní plochy, na které leží velký papír

Pomůcky:

- velký list papíru s pojmy (z aktivity 2.1), pastelky, obálka

Obsah:

Na základě předchozích činností, s pomocí pracovního listu formulujeme společně definici krajiny a sepíšeme dopis pro Malého prince (sepisuje vyučující, žáci mohou dle vlastního zájmu připsat nebo přikreslit co chtějí, všechny děti se podepíší).

Eventuálně podle času je možné doplnit několik cviků z **Lali cvičí jógu** (ISBN 978-80-86069-58-6) – jsou tam prvky z přírody (kámen, slunce, květina, motýl, strom).

4.3 JAKÉ TO BYLO?

Vyučující vybere dle vlastního uvážení některou z níže nabídnutých aktivit.

Karty

Žák musí hodnotit to, co si vylosuje. Možná ho to přivede k zamyšlení nad tím, co by jinak nebylo řečeno. Karty vytvoří sám vyučující a tím ovlivní to, k čemu přesně se bude zpětná vazba vztahovat. Před samotnou hrou je dobré připomenout výukové aktivity, které vyučující na karty napsal.

Dílčí cíl:

- žáci hodnotí vybranou výukovou aktivitu

Organizace:

- žáci sedí nebo stojí v kruhu

Pomůcky:

- jeden pytlík nebo krabička s kartami (+, -), druhý pytlík nebo krabička s kartami (názvy uskutečněných her, aktivit)

Obsah:

Postupně si každý losuje dvě karty, na jedné je napsáno k čemu z právě prožité činnosti se má vyjádřit a na druhé, zda-li má reflektovat to pozitivní, nebo negativní.

Na základě aktivity Karty z knihy Reitmayerová E./Broumová V.: Cílená zpětná vazba. Praha, Portál 2007, s. 126.

Jedním slovem

Jedná se o rychlou a poměrně snadnou reflexi. Rytmus vede žáka k tomu, že nemá čas nad výpovědí bádát, jedná spontánně, impulsivně, z větší části emocionálně. Můžeme se setkat s tím, že vznikne spíš asociační řetězec než vlastní reflexe.

Dílčí cíl:

- žáci hodnotí celý výlet/vybranou výukovou aktivitu

Organizace:

- žáci sedí nebo stojí v kruhu

Pomůcky:

- žádné

Obsah:

Každý se vyjádří celkově k celé výuce nebo vybrané aktivitě pouze jedním slovem. Ten, kdo nemá co říci, se podívá na dalšího v kruhu, tím mu dává najevo, že může pokračovat. Tento typ zpětné vazby by měl plynout v jednotném rytmu. Kruh může proběhnout vícekrát.

Na základě aktivity Jedním slovem z knihy Reitmayerová E./Broumová V.: Cílená zpětná vazba. Praha, Portál 2007, s. 122.

Poznámka:

Žáci speciálních škol mají v rámci jedné třídy často velmi rozdílné schopnosti a dovednosti. Je proto na zvážení vyučujícího, kterou z nabízených aktivit využije nebo ji jinak pozmění.

Přehled příloh:

1. Psaní od Malého prince, krajina na Zemi je pestrá

1.1 Psaní z vesmíru:

psani_z_vesmiru.pdf = dopis od Malého prince, delší verze

psani_z_vesmiru_kratsi.pdf = dopis od Malého prince ve zkrácené verzi

zvuky.zip – v adresáři podkres je hudba, kterou je možné využít

1.3 Čím je charakteristická krajina našeho domova?

karta_zadani.pdf = zadání úkolu do jednotlivých skupin

2. Mozaika krajiny jižního Plzeňska:

badatel_v_krajine_spec_pro_zaky.pdf = jednodušší verze pracovního listu s velkými tiskacími písmeny

3. Krajina v naší obci

zvuky.zip – ve složkách mp3 nebo wav jsou stejné nahrávky zvuků z přírody

krajina_vertikalne.pdf = náměty na obrazové zpracování vrstev krajiny

krajina_vertikalne_rez.pdf = ukázka řezu krajinou na příkladu Kašperských Hor

krajina_vertikalne_vysvetlivky.pdf = vysvětlivky k řezu krajinou

4. Odpověď pro Malého prince

badatel_4_definice.pdf = obsahuje možné definice krajiny, má sloužit jako inspirace pro vyučujícího

Autorka metodiky:

Lenka Prunerová (Občanské sdružení Ametyst)